
Recenzovaný článek

Odpovědnost za újmu na zdraví – veřejná vs. soukromá sféra**Liability for Health Damage – Public vs Private Area****Ondřej Horák, Leopold Skoruša, Radim Vičar, Tomáš Zbořil**

Abstrakt: Článek se věnuje srovnání náhrad nemajetkové újmy ve veřejné a soukromé sféře. Ve veřejné sféře je přiblížena právní úprava újmy na zdraví ve služebních poměrech, v soukromé sféře úprava v občanském a pracovním právu. Zvláštní pozornost je zaměřena na přechod náhrad nemajetkové újmy na dědice – zatímco ve služebních poměrech takové nároky zanikají smrtí (nepřecházejí na dědice), což bylo převzato z právní úpravy 60. let minulého století, v současném soukromém právu nezanikají, pokud byly jako dluh uznány nebo alespoň uplatněny u orgánu veřejné moci. Cílem příspěvku je kritická analýza současného stavu a návrhy *de lege ferenda* (přiblížení pracovněprávní úpravě). Problematika je významná jak z hlediska veřejných financí, tak fungování veřejného sektoru a prosazování právního státu.

Abstract: The article deals with the comparison of refunds of non-material damage in public and private area. In the public area is analyzed legal regulation on health injuries in service relations, in private area is discussed legal regulation on health injuries in civil law and labour law. Particular attention will be focused on the transfer of compensation in the event of injury to the heirs – while in service relationships, such claims are extinguished by death (not transferred on the heirs), which was taken over from the 1960s legislation, in current private law, do not cease if they have been recognized or at least brought in court. The aim of the paper is a critical analysis for the current state of legal regulation and the proposals *de lege ferenda* (approximation to labour law regulation). The issue has increased importance for public finances and functioning of public sector and enforcement of the rule of law.

Klíčová slova: náhrada; registrované partnerství; újma; voják; zaměstnanec.

Keywords: Compensation; Registered Partnership; Injury; Soldier; Employee.

ÚVOD

České právo prošlo v souvislosti s přijetím občanského zákoníku (z. č. 89/2012 Sb., dále také „OZ“) řadou změn, které ovlivňují fungování nejen soukromé, ale i veřejné sféry. Služební zákony, resp. zákon o vojácích z povolání (z. č. 221/1999 Sb., dále také „VojZ“) a zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů (z. č. 361/2003 Sb., dále také „ZSP“) sice řadíme mezi veřejnoprávní předpisy, mají však silnou vazbu také na soukromoprávní úpravu, kromě občanského zákoníku zejména na zákoník práce (z. č. 262/2006 Sb., dále také „ZP“). Tato provázanost vychází z principu jednoty a bezrozpornosti právního řádu a z chápání vztahu soukromého a veřejného práva jako „obecného“ a „zvláštního“, což je nověji zdůrazňováno v literatuře i judikatuře nejvyšších soudů (srov. Pichrt, Kopecký, a Morávek 2016; Skoruša et al. 2017, 33–43).

V odpovědnostních vztazích došlo v soukromém právu ke změně koncepce odpovědnosti (místo „sankce za porušení povinnosti“ má jít o „povinnost k náhradě újmy“; dále se odděluje smluvní a mimosmluvní náhrada škody) i terminologie (místo „škody“ se hovoří o „újmě“, přičemž se „škoda“ vztahuje jen k majetkové újmě), větší důraz je ve srovnání s předchozí úpravou kladen na odčinění nemajetkové újmy (srov. Eliáš et al. 2012, 1021–1054; Melzer et al. 2018, 20–45; Pavelek 2020, 5–8).

Před přijetím občanského zákoníku z roku 2012 byla úprava náhrad při ublížení na zdraví v soukromém i veřejném právu obdobná, po modernizaci soukromého práva však ochrana osob ve služebních poměrech (resp. vojáků z povolání a příslušníků bezpečnostních sborů) a jejich blízkých je (i přes nedávnou novelu) stále nižší, i když tomu tradičně bylo a u většiny institutů je naopak (viz např. úmrtí a příspěvek na pohřeb ve služebních zákonech). V obecné právní úpravě můžeme primárně odkázat na ust. § 2958 OZ, který v současné době dává základní rámec obecné odpovědnosti za újmu na zdraví, zatímco právní úprava speciální – ochrana osob ve služebních poměrech – doznala spíše dílčích změn.

Následující text proto přináší rozbor platné soukromoprávní a služebněprávní úpravy, komparaci, řešení sporných otázek i návrhy *de lege ferenda*, a to zejména v oblasti služebního práva. Výklad je možné strukturovat chronologicky (podle stěžejních zákonů řešících náhradu za újmu) nebo tematicky (podle odvětví nebo významu). Zvolili jsme jejich kombinaci – nejprve představíme obecnou úpravu v občanském zákoníku a následně úpravy speciální, které jsou seřazeny již chronologicky (srov. Řehořová 2016, 145–157; Skoruša et al. 2019, 285–298; Horák a Skoruša 2020, 205–223).

1 K ODPOVĚDNOSTI ZA ÚJMU OBECNĚ

Obecná odpovědnost za újmu zahrnuje jak odpovědnost subjektu, který protiprávně a zaviněně újmu způsobil (subjektivní odpovědnost), tak subjektu, který zapříčinil újmu sice dovoleným, avšak nebezpečným jednáním (objektivní odpovědnost, bývá nazývána také „odpovědnost za ohrožení“ nebo „odpovědnost za riziko“), tj. není rozhodné, zdali subjekt újmu zavinil či nikoli, ať už jde o zavinění ve formě úmyslu či nedbalosti. Na

objektivním principu je založena také odpovědnost za újmu na zdraví v pracovněprávních a služebněprávních vztazích.

V případě náhrad za újmu na zdraví je judikatura postavena na tezi, že zárukou ochrany zdraví člověka garantovaného v čl. 31 Listiny základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb., dále také „LZPS“) je princip plného odškodnění za utrpěnou újmu s tím, že by nemělo být rozhodné, zdali o poškozeného pečuje osoba blízká či stát (příp. není o něj pečováno vůbec apod.). Judikatura dále zdůrazňuje, že nemůže být pohlíženo na obdobný institut odlišně v případě, že je regulován jiným právním předpisem či v jiném právním odvětví (např. občanském a pracovním právu). Odlišný výklad institutu náhrady újmy tak v českém právním řádu v kontextu jednotnosti právních principů, obecné racionality právního řádu a jeho vnitřní obsahové bezrozpornosti nemůže být narušen (srov. IV. ÚS 444/11), tj. mělo by platit pravidlo, že není rozhodné, kde je institut ochrany zdraví člověka definován (OZ či jiný právní předpis), neboť musí být vykládán a v právní praxi i judikatuře aplikován jednotně a shodně.

S odpovědností je provázána prevenční povinnost, která prostupuje celým právním řádem (srov. § 2900 z. č. 89/2012 Sb.). Zákoník práce i služební zákony upravují obdobně problematiku bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, resp. při výkonu služby (část pátá ZP; část šestá VojZ; část šestá, hl. VII ZSP). V zákoníku práce i v zákoně o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů je dále zakotvena prevenční povinnost jak zaměstnavatele (§ 248 ZP), resp. bezpečnostního sboru (§ 93 ZSP) ve vztahu k předcházení škodám, tak zaměstnanců (§ 249 ZP) a příslušníků bezpečnostních sborů (§ 94 ZSP); v zákoně o vojácích z povolání obdobná úprava u náhrady škody chybí (§ 98 odst. 1 VojZ má užší dosah).

Ministerstvu obrany je v § 59 VojZ a bezpečnostnímu sboru v § 77 ZSP adresována obecná povinnost vytvářet podmínky pro řádný a pokud možno bezpečný výkon služby (v mezích možností a s přihlédnutím k charakteru konkrétní služební činnosti). Prostřednictvím demonstrativního výčtu definovaných činností je pak tato povinnost bezpečnostního sboru vůči osobám ve služebním poměru konkretizována, mezi těmito povinnostmi je zařazena i povinnost zajistit zdravotní služby.

Tato povinnost je ve VojZ svázána s omezením práva vojáků na možnost volby poskytovatele zdravotních služeb, jak vyplývá z § 29 odst. 2 písm. g) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Předmětná právní úprava je odůvodněna nadstandardními nároky na zdravotní stav vojáků, který může výrazně ovlivňovat jejich schopnost plnit služební úkoly.

V souvislosti se zajištěním zdravotní péče je nutné uvést, že VojZ omezuje právo vojáků na svobodný výběr zdravotní pojišťovny (viz čl. 41 LZPS). Jak vyplývá z ustanovení § 95 VojZ, musí být voják v činné službě s výjimkou vojáků v záloze povoláných k vojenskému cvičení nebo službě v operačním nasazení pojištěn u zdravotní pojišťovny podle zvláštního právního předpisu (viz § 11 odst. 3 z. č. 48/1997 Sb.), konkrétně u Vojenské zdravotní pojišťovny České republiky. U stejné pojišťovny, byť nemají status vojáků z povolání, jsou pojištěni i žáci vojenských škol, kteří se připravují na službu vojáka z povolání a nejsou vojáky v činné službě. ZSP na rozdíl od VojZ právo příslušníků bezpečnostních sborů na svobodný výběr zdravotní pojišťovny neomezuje (k porušení povinnosti Ministerstva obrany spočívající v zajišťování zdravotních služeb pro vojáky podle § 59 odst. 2 ve spojení s § 94 VojZ srov. rozsudek NSS ze dne 2. 12. 2020, čj. 8 As 319/2018-59).

2 ODPOVĚDNOST ZA ÚJMU NA ZDRAVÍ PODLE OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Občanský zákoník představuje východisko a obecný předpis při řešení problematiky náhrady újmy (§ 2894 a násl.), který se bude užívat subsidiárně. Využití najde zejména u meziodvětvových institutů, např. u promlčení, úroků z prodlení (srov. rozsudek NSS čj. 2 As 139/2016-22) či tzv. regresu (srov. rozsudek NS sp. zn. 25 Cdo 5551/2017), což jsou současně instituty, které s náhradou újmy úzce souvisí.

OZ rozlišuje náhradu majetkové újmy (neboli škodu) a náhradu nemajetkové újmy, zejména náhrady při újmě na přirozených právech člověka (§ 2956–2968). V soukromém právu platí obecné pravidlo, že majetková újma se nahrazuje v zásadě vždy, avšak nemajetková pouze v případě, že je ve smlouvě náhrada nemajetkové újmy výslovně sjednána nebo tak stanoví zákon (§ 2894 odst. 2).

Nemajetková újma se v OZ odčiňuje přiměřeným zadostiučiněním, které musí být poskytnuto v penězích, pokud jiný způsob zadostiučinění nezajistí skutečné a dostatečné účinné odčinění způsobené újmy (§ 2951 odst. 2). Hradí se skutečná škoda a ušlý zisk (§ 2952). Pokud nelze výši náhrady škody přesně určit, stanoví ji podle spravedlivého uvážení jednotlivých okolností případu soud (§ 2955). Soud má tzv. moderační právo – z důvodů zvláštního zřetele hodných může výši náhradu škody snížit (§ 2953).

Při ublížení na zdraví nebo při usmrcení upravuje OZ v zásadě deset druhů náhrad (sedm obecných a tři speciálně při usmrcení nebo zvlášť závažném ublížení na zdraví):

1. náhradu za bolest (§ 2958);
2. náhradu za ztížení společenského uplatnění (§ 2958);
3. náhradu nemajetkové újmy osob blízkých (§ 2959);
4. náhradu (účelně vynaložených) nákladů spojených s péčí o zdraví (§ 2960);
5. náhradu (přiměřených) nákladů pohřbu (§ 2961);
6. náhradu za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti (§ 2962);
7. náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti (§ 2963);
8. náhradu za ztrátu na důchodu (§ 2964);
9. náhradu za bezplatně poskytované práce (§ 2965);
10. náhradu nákladů na výživu pozůstalým (§ 2966).

Občanský zákoník opustil dosud panující pojetí, že by měl existovat sazebník výše náhrad stanovený v podzákoném předpisu (náhradovou vyhláškou), které bylo opakovaně kritizováno v judiktuře Ústavního soudu (srov. např. IV. ÚS 3122/15), a naopak dává soudcům právo spravedlivého uvážení ke stanovení náhrady újmy při zohlednění okolností jednotlivých případů. Nejvyšší soud ve snaze sjednotit výši náhrad při soudním rozhodování připravil *Metodiku k náhradě nemajetkové újmy na zdraví* (Cpjn 14/2014, dále jako „Metodika“), která vyšla ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu (2014, sv. 6, s. 888, uveřejněno pod č. 63/2014) a která blíže upravuje způsob výpočtu náhrad bolestného a ztížení společenského uplatnění. Vedly se spory o pravomoci Nejvyššího soudu k jejímu vydání či o míru její závaznosti (důrazná kritika zazněla např. také od Veřejného ochránce práv). Dnes již můžeme konstatovat, že se nezávazná Metodika částečně „přepsala“ do judikatury. S opakovanou kritikou (Metodiky i s ní provázané judikatury) však přichází také Ústavní soud, podle kterého současná praxe opustila

východiska OZ a opět se vrací k formalistickému přístupu, jen náhradovou vyhlášku „zaměnila“ za Metodiku (nověji např. I. ÚS 1010/22).

Metodika u bolestného v zásadě pokračuje v náhradě formou bodování újmy (1 bod bolestného je stanoven jako 1 % průměrné hrubé měsíční nominální mzdy v národním hospodářství za kalendářní rok předcházejícího roku, v němž vznikl nárok – pro rok 2023 403,53 Kč, pro rok 2024 433,41 Kč). U ztížení společenského uplatnění byla zavedena nová koncepce, zohledňující ztrátu funkčních schopností jednotlivce, a to formou procentního vyjádření ztráty životních příležitostí v devíti oblastech (je možno přiznat až čtyřicetnásobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav postiženého – pro rok 2023 16.141.200 Kč, pro rok 2024 17.336.400 Kč).

Výše ostatních náhrad nemajetkové újmy v Metodice řešena není. Při určení výše náhrady za duševní útrapy spojené s usmrcením osoby blízké (§ 2959) by se podle judikatury (zvl. srov. zásadní rozsudek NS ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018, navazující na nález ÚS ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14) měly zohlednit okolnosti jak na straně pozůstalého (zejména intenzita vztahu se zemřelým, věk zemřelého a pozůstalého, existenční závislost na zemřelém, další satisfakce, případně také okolnosti nehody jako např. osobní přítomnost při nehodě), tak na straně škůdce (zejména postoj ke škodní události, dopad události do jeho duševní sféry, forma a míra zavinění a v omezeném rozsahu i majetkové poměry škůdce).

Podle rozsudku NS ze dne 12. 4. 2016 (sp. zn. 4 Tdo 1402/2015) se mělo stanovení výše náhrady nemajetkové újmy odvíjet v základním rozpětí 240.000 Kč až 500.000 Kč pro skupinu citově nejbližší spjatých osob (manžel, děti, rodiče), za každou mimořádnou okolnost (např. ztrátu jediného blízkého příbuzného nebo osobní přítomnost při nehodě) ještě k navýšení o 100.000 Kč (blíže Bezouška 2014, 1703–1723; Doležal a Melzer 2018, 988–1034). Ve výše uvedeném rozsudku NS (sp. zn. 25 Cdo 894/2018) se zpřesňuje, že „za základní částku náhrady, modifikovatelnou s užitím zákonných a judikaturou dovozených hledisek, lze považovat v případě nejbližších osob (manžel, rodiče, děti) dvacetinásobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející smrti poškozeného“, přičemž judikatura NS je hodnocena již jako ustálená (srov. usnesení ÚS sp. zn. II. ÚS 2997/19).

3 ODPOVĚDNOST ZA ÚJMU NA ZDRAVÍ PODLE ZÁKONA O VOJÁCÍCH Z POVOLÁNÍ

Zákonný rámec pro řešení náhrady újmy na zdraví u vojáků z povolání, resp. příslušníků ozbrojených sil ve funkčním smyslu (blíže Skoruša, Horák, Vičar, a Zbořil, 2022, 3–22)¹,

¹ Podle § 3 odst. 1 zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR (dále také OzbZ), „k zajišťování své bezpečnosti vytváří Česká republika ozbrojené síly“, podle odst. 2 „ozbrojené síly se člení na armádu, Vojenskou kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž“. Zatímco odst. 2 chápe ozbrojené síly v institucionálním smyslu, odst. 1 ve smyslu funkčním (včetně vojáků služebně zařazených v rámci Ministerstva obrany, ve vojenských školách, ve Vojenské policii nebo ve Vojenském zpravodajství).

představuje zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, který je prováděn vyhláškou Ministerstva obrany č. 346/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění vojáků. Podle původní právní úpravy (před novelou) byly vojákům za bolest a za ztížení společenského uplatnění vypláceny částky na základě bodového ohodnocení stanoveného v lékařském posudku, přičemž hodnota 1 bodu činila 250 Kč.

Od 1. 1. 2023 nabylo účinnosti nařízení vlády č. 451/2022 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, ve znění nařízení vlády č. 224/2016 Sb., a nařízení vlády č. 290/1995 Sb., kterým se stanoví seznam nemocí z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

Z důvodu potřeby zajištění souladu se shora uvedenými nařízeními byla novelizovaná také vyhláška č. 346/2015 Sb., a to vyhláškou č. 229/2023 Sb., jež nabyla účinnosti 12. 8. 2023. Předmětnou úpravou došlo ke změně poměrů obdobně jako v soukromé sféře, tj. hodnota bodu činí 1 % průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství dosažené podle zveřejněných údajů Českého statistického úřadu za první až třetí čtvrtletí kalendářního roku předcházejícího kalendářnímu roku, v němž vznikla povinnost provést hodnocení bolesti a ztížení společenského uplatnění. V roce 2023 byla tato náhrada 393,06 Kč za jeden bod a pro rok 2024 je 424,27 Kč.

Služební úrazy a jejich odškodňování jsou upraveny ve VojZ v části sedmé („Náhrady škody“), hlavě II („Odpovědnost státu za škodu způsobenou vojákovi“), v § 116–125 (10 ustanovení).

Vojáci z povolání mohou být služebně zařazení (§ 6 odst. 1 VojZ) v ozbrojených silách ČR, v ministerstvu, ve vojenských školách, ve Vojenské policii, nebo ve Vojenském zpravodajství. Dále mohou (§ 6 odst. 2) plnit služební úkoly obranného charakteru v zájmu služby též v orgánech státní správy nebo v právnických osobách a organizačních složkách státu, jejichž zřizovatelem nebo zakladatelem je Ministerstvo obrany (zpravidla v jiných ministerstvech nebo v podnicích zajišťujících tzv. vojenskou výrobu), anebo v mezinárodních a nadnárodních organizacích nebo orgánech (typicky v rámci struktur NATO).

VojZ upravuje deset druhů náhrad újmy na zdraví (šest obecných a čtyři při úmrtí):

1. za ztrátu na služebním platu po dobu neschopnosti výkonu služby (§ 117);
2. za ztrátu na služebním platu po skončení neschopnosti výkonu služby (§ 118);
3. za bolest;
4. za ztížení společenského uplatnění;
5. za účelně vynaložené náklady spojené s léčením (§ 119);
6. jednorázové mimořádné odškodnění (§ 120);
7. za (účelně vynaložené) náklady spojené s pohřbem (§ 122);
8. nákladů na výživu pozůstalých (§ 123);
9. jednorázové odškodnění pozůstalých (§ 124);
10. jednorázové mimořádné odškodnění pozůstalých (§ 125).

Ve srovnání se ZP obsahuje VojZ navíc jednorázové mimořádné odškodnění a jednorázové mimořádné odškodnění pozůstalých, ve srovnání se ZSP jednorázové mimořádné odškodnění pozůstalých, které nad rámec nároku podle § 124, přísluší pozůstalým po vojákovi, který zemřel následkem úrazu při výkonu speciálních činností popsanych v § 120 odst. 1–3. Zákonem č. 281/2023 Sb., o změně zákoníku práce a některých dalších

zákonů, byl novelizován i zákon o vojácích z povolání. Novela zavedla od 1. 10. 2023 kromě jiného i v oblasti náhradového řízení za způsobenou újmu na zdraví povinnost kalkulovat odškodnění ve výši násobků průměrné mzdy v národním hospodářství zjištěné za první až třetí čtvrtletí kalendářního roku předcházejícího kalendářnímu roku, ve kterém ke služebnímu úrazu došlo, nikoliv ve výši mzdy minimální, jak tomu bylo dříve. Dojde-li ke skončení služebního poměru vojáka smrtí nebo jeho prohlášením za mrtvého, mají zákonem stanovení pozůstalí také nárok na úmrtné (§ 141), které však přímo nesouvisí s náhradou újmy na zdraví (jde o jednu z výsluhových náležitostí). Nárok na úmrtné má pozůstalý manžel a každé pozůstalé dítě, které má po zemřelém rodiči nárok na sirotčí důchod², a to ve výši jedné poloviny odbytného (§ 138). Není-li pozůstalého manžela, poskytuje se úmrtné, které by mu jinak náleželo, rovným dílem pozůstalým dětem vojáka s nárokem na sirotčí důchod (§ 141 odst. 2). Není-li pozůstalého manžela ani pozůstalých dětí, náleží úmrtné v úhrnné výši jedné poloviny odbytného rodičům vojáka (§ 141 odst. 3). Pokud byla doba trvání služebního poměru vojáka kratší než 2 roky, náleží výše uvedeným pozůstalým úmrtné ve výši jednoho průměrného měsíčního hrubého služebního platu (§ 143 odst. 4).

Pozůstalým vojáka, jehož služební poměr zanikl úmrtím mimo válečný stav na území České republiky, poskytne příslušný útvar na přání pozůstalých úhradu nutných výdajů na jednoduchou rakev s kovovou vložkou a úhradu poplatků a dopravného za převoz do místa pohřbu (§ 65 odst. 1). V případě úmrtí vojáka v zahraničí náleží obdobná úhrada, pouze pobýval-li voják v zahraničí ze služebních důvodů. Na přání pozůstalých zabezpečí příslušný útvar úhradu nákladů za rakev a převoz těla do místa pohřbu.

4 ODPOVĚDNOST ZA ÚJMU NA ZDRAVÍ PODLE ZÁKONA O SLUŽEBNÍM POMĚRU PŘÍSLUŠNÍKŮ BEZPEČNOSTNÍCH SBORŮ

Zákonný rámec pro řešení náhrady újmy na zdraví příslušníků bezpečnostních sborů představuje zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, který je prováděn nařízením vlády č. 136/2023 Sb., o úpravě náhrady za ztrátu na služebním příjmu po skončení neschopnosti ke službě vzniklé služebním úrazem nebo nemocí z povolání a o úpravě náhrady nákladů na výživu pozůstalých, a dále vyhláškou Ministerstva vnitra č. 277/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění příslušníků bezpečnostních sborů. Služební úrazy a jejich odškodňování jsou upraveny ve ZSP v části sedmé („Náhrada škody“), hlavě II („Odpovědnost bezpečnostního sboru za škodu“), v § 100–110 (10 ustanovení).

Příslušníky bezpečnostních sborů jsou (podle § 1 odst. 1 ZSP) příslušníci Policie České republiky, Hasičského záchranného sboru České republiky, Celní správy České republiky, Vězeňské služby České republiky, Generální inspekce bezpečnostních sborů, Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace.

² Nárok na úmrtné vznikne pozůstalému dítěti i později, splní-li podmínky nároku na sirotčí důchod po zemřelém, nejdéle však do 26 let dítěte (§ 141 odst. 1 věta druhá).

Ustanovení § 100 zakládá odpovědnost bezpečnostního sboru vůči příslušníkovi za škodu (újmu) způsobenou služebním úrazem³ a nemocí z povolání (srov. n. v. č. 290/1995 Sb.), ale i za jinou škodu na zdraví⁴.

ZSP upravuje devět druhů náhrad újmy na zdraví (šest obecných a tři při úmrtí):

1. za ztrátu na služebním příjmu po dobu neschopnosti ke službě (§ 102);
2. za ztrátu na služebním příjmu po skončení neschopnosti ke službě (§ 103);
3. za bolest;
4. za ztížení společenského uplatnění (§ 104);
5. za účelně vynaložené náklady spojené s léčením (§ 107);
6. jednorázové odškodnění (§ 105);
7. za přiměřené náklady spojené s pohřbem (§ 107);
8. nákladů na výživu pozůstalých (§ 108);
9. jednorázové odškodnění pozůstalých (§ 109).

Ve srovnání se ZP obsahuje ZSP ještě jednorázové odškodnění, ve srovnání s VojZ však nemá jednorázové mimořádné odškodnění pozůstalých (blíže Tomek 2019; Chrobák et al. 2019). Nárok přitom nevzniká jen pozůstalým po příslušníkovi (§ 106), ale i dědicům (§ 110, v případě náhrady věcné škody) a v případě náhrady nákladů spojených s léčením a s pohřbem i těm, kdo je skutečně vynaložili (§ 107).

ZSP ještě zakotvuje dvě speciální dávky – úmrtné a příspěvek na pohřeb. Úmrtné (§ 164) náleží pozůstalým po příslušníkovi bezpečnostního sboru v případě, že služební poměr příslušníka skončil úmrtím. O úmrtném je rozhodováno v řízení ve věcech služebního poměru podle ZSP (§ 171), přičemž tento nárok může existovat vedle nároku dědiců na náhradu věcné škody, pokud příslušník zemřel následkem služebního úrazu nebo nemoci z povolání. Výše úmrtného v současnosti činí dvanáctinásobek měsíčního služebního příjmu zemřelého příslušníka. Příspěvek na pohřeb (§ 164a odst. 1) představuje úhradu nutných výdajů na jednoduchou rakev s kovovou vložkou a úhradu poplatků a dopravného za převoz do místa pohřbu, kterou poskytne bezpečnostní sbor na přání pozůstalých. Pro poskytnutí tohoto příspěvku není rozhodné, jestli příslušník zemřel při výkonu služby, nebo nikoliv, pouze se nesmí jednat o situaci, kdy je vyhlášen válečný stav. O příspěvku na pohřeb je opět rozhodováno v řízení ve věcech služebního poměru podle ZSP (§ 171). Přejí-li si to pozůstalí, vypraví bezpečnostní sbor příslušníkovi i jednoduchý pohřeb (§ 164a odst. 2); v tomto případě se příspěvek na pohřeb neposkytuje.

³ Pojem „služební úraz“ je vymezen v § 90 ZSP jako poškození zdraví nebo smrti příslušníka úrazem při výkonu služby nebo v přímé souvislosti s ním anebo pro výkon služby, k tomu dále srov. § 269 zák. práce. Dle § 100 ZSP je služebním úrazem také úraz, který příslušník utrpěl při cestě do místa plnění služebních úkolů a zpět při vyslání na služební cestu, na studijní pobyt nebo při převelení.

⁴ § 98 ZSP, například vznik alergické reakce na štípnutí bodavým hmyzem nebo při použití běžného druhu ochranných prostředků.

5 ODPOVĚDNOST ZA ÚJMU NA ZDRAVÍ PODLE ZÁKONÍKU PRÁCE A ZÁKONA O STÁTNÍ SLUŽBĚ

Zákonný rámec pro řešení náhrady újmy na zdraví zaměstnanců představuje zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, který je prováděn nařízením vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání. Pracovní úrazy a jejich odškodňování jsou upraveny v ZP v části jedenácté („Náhrada majetkové a nemajetkové újmy“), hlavě III („Povinnosti zaměstnavatele k náhradě škody“), dílu 5, oddílech 1–4, v § 269–275 ZP (25 ustanovení).

Na rozdíl od služebních poměrů se jedná o soukromoprávní vztah, který je tradičně dominantní formou výkonu závislé práce. (Občanští) zaměstnanci jsou zaměstnáváni také v ozbrojených silách, přičemž tvoří jejich civilní personál (srov. § 3 odst. 7 OzbZ).

ZP upravuje devět druhů náhrad újmy na zdraví (pět obecných a tři při úmrtí):

1. za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti (§ 271a);
2. za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti (§ 271b);
3. za bolest;
4. za ztížení společenského uplatnění (§ 271c);
5. za účelně vynaložené náklady spojené s léčením (§ 271d);
6. jednorázovou náhradu nemajetkové újmy při zvlášť závažném ublížení na zdraví (§ 271f);
7. za přiměřené náklady spojené s pohřbem (§ 271g);
8. nákladů na výživu pozůstalých (§ 271h);
9. jednorázové odškodnění pozůstalých (§ 271i).

Ve srovnání se služebními zákony může soud výši odškodnění podle § 271c a § 271i přiměřeně zvýšit (§ 271s) (blíže Novotný 2017, 746–801).

Novela ZP s účinností od 1. 1. 2021 přinesla změny do způsobu odškodňování smrtelných pracovních úrazů. Byla opuštěna metoda stanovení náhrad v určitých případech (§ 271g a § 271i pevnou částkou) a nahrazena násobky průměrné mzdy za první tři čtvrtletí předchozího kalendářního roku. Tím došlo k výraznému navýšení vyplácených náhrad pozůstalým. Nový text § 271f implementoval do ZP ustanovení § 2959 OZ a použije se v případech, kdy u zaměstnance dojde k závažnému ublížení na zdraví, které sice není smrtelné, ale osobu trvale vyřazuje ze společenského života. V tom případě přísluší osobám blízkým náhrada (zejména) psychických útrap.

V roce 2023 došlo novelou nařízení vlády č. 276/2015 Sb. také ke změně v případech odškodňování za bolest, kdy pevná částka za jeden bod, která byla dlouhá léta 250 Kč, se nahrazuje sazbou, která se vypočítá jako 1 % průměrné mzdy za stejné období, jako je to u odškodnění pozůstalých. V roce 2024 je tato náhrada 424,27 Kč za jeden bod. Došlo tedy ke sjednocení odškodňování za bolest v soukromém právu, tak jak to nedávno judikoval Ústavní soud (srov. Nález ÚS ze dne 15. 11. 2021, sp. zn. II. ÚS 2925/20), byť je stále rozdíl v hodnotě jednoho bodu (přibližně 10 Kč).

Zemře-li zaměstnanec následkem nemoci z povolání nebo pracovního úrazu, přísluší těm, kteří vynaložili náklady spojené s léčením, náhrada účelně vynaložených nákladů a také náhrada přiměřených nákladů spojených s pohřbem zaměstnance. Do této náhrady lze zahrnout cenu pomníku nebo desky do výše nejméně 1,5násobku průměrné mzdy

za první tři čtvrtletí předchozího roku (63.700 Kč v roce 2024). Dalšími náklady, které je zaměstnavatel povinen uhradit, jsou výdaje za pohřeb, hřbitovní poplatky, úpravu pomníku, cestovní výlohy a až jedna třetina nákladů na smuteční ošacení osob blízkých.

Pokud zemřelý zaměstnanec poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu pozůstalým, přísluší jim náhrada nákladů na výživu. Tato náhrada se poskytne v rozsahu 50 % průměrného výdělku zaměstnance, pokud výživu poskytoval jedné osobě nebo 80 % pokud vyživovaných osob bylo více. Tato náhrada se poskytuje do doby, kdy by byl zaměstnanec povinen výživu poskytovat, nejdéle však do měsíce, ve kterém by dosáhl věku 65 let.

Už výše v článku zmíněná jednorázová náhrada nemajetkové újmy pozůstalým (§ 271i) přísluší manželovi nebo partnerovi zaměstnance, každému jeho dítěti, rodičům a osobě blízké. Každý z vyjmenovaných pozůstalých má nárok na nejméně dvacetinásobek průměrné mzdy za první tři čtvrtletí předchozího roku (848.600 Kč v roce 2024), je-li náhrada vyplácena oběma rodičům, vyplatí se každému z nich polovina této částky. Do konce roku 2020 činila tato náhrada 240.000 Kč, došlo tedy k jejímu více než trojnásobnému navýšení. Dědicům po zaměstnanci přísluší také náhrada věcné škody podle § 271j. Bylo opuštěno pravidlo, kdy náhrada nemajetkové újmy za smrt rodiče příslušela pouze nezaopatřeným dětem. Nově náleží všem dětem zemřelého zaměstnance (např. ale podle VojZ taková náhrada stále přísluší pouze dětem, které mají nárok na sirotčí důchod).

Státní služba jako další ze služebních poměrů je upravena v zákoně č. 234/2014 Sb., o státní službě. Služební úrazy a jejich odškodňování jsou stručně upraveny v části šesté („Náhrada škody, služební úraz a nemoc z povolání“), v § 124, podle kterého se odpovědnost služebního úřadu za škodu a zabezpečení státního zaměstnance při služebním úrazu nebo nemoci z povolání řídí zákoníkem práce.

Z hlediska odpovědnosti služebních úřadů za služební úraz je ještě důležité ustanovení § 177 odst. 2 zákona o státní službě, podle něhož se právními a ostatními předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při výkonu služby rozumí předpisy a pokyny uvedené v § 349 ZP. Při výkonu služby nebo práce v zahraničí existuje v případě diplomatického, administrativního nebo technického pracovníka, člena jeho rodiny a jeho pozůstalých speciální úprava (srov. § 55 z. č. 150/2017 Sb., o zahraniční službě a o změně některých zákonů).

6 PŘECHOD NEMAJETKOVÝCH PRÁV V PŘÍPADĚ SMRTI OPRAVNĚNÉHO

Smrt zaměstnance, vojáka či příslušníka bezpečnostních sborů (dále také „pracovníka“) či tzv. pomáhající osoby (viz dále) v zásadě nemá vliv na existenci jejích práv na náhradu majetkové a nemajetkové újmy. Bude se však lišit u těch, která mají výlučně osobní charakter (tradičně jsou za ně považovány práve náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění; blíže Doležal 2016, 77 a násl.; Pavelek 2017, 6–9; Vičar, Horák a Skoruša 2018, 518 a násl.).

Pokud se bude postupovat podle občanského zákoníku, má právo na náhradu nemajetkové újmy přecházet pouze v případě, že bylo uznáno nebo uplatněno u orgánu

veřejné moci (srov. § 1475 odst. 2 a § 2009 odst. 2 OZ)⁵. Vlivnou částí současné literatury je však popírání výlučný osobní charakter práva na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění a je dovozováno, že uvedená práva přechází na dědice bez dalšího (srov. Fiala a Beerová 2015, 5–6). To je také přístup současné rakouské a německé judikatury (blíže Doležal 2016, 79).

Z novější judikatury je možné uvést usnesení NS ze dne 27. 4. 2017, sp. zn. 25 Cdo 3556/2016, týkající se přechodných ustanovení⁶, a usnesení NS ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 25 Cdo 293/2018, o děditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy osob blízkých (§ 2959)⁷.

Ve služebních zákonech (§ 159 odst. 6 VojZ i § 212 odst. 1 ZSP) v návaznosti na ZP 1965 (§ 260 odst. 1) naopak nároky na náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění, které byly dříve vnímány jako ryze osobní (srov. také § 579 odst. 2 OZ 1964, odlišně však § 335 OZ 1950; srov. Součková et al. 2004, 509 a násl., 548 a násl., 962 a násl.; Škárová 2009, 1961), smrtí vojáka či příslušníka bezpečnostních sborů zanikají (dokonce, i když byly přiznány vykonatelným soudním rozhodnutím nebo byl k jejich vymození nařízen výkon rozhodnutí).

Do ZP však obdobná úprava nebyla převzata, což přineslo výkladové problémy. Situaci je možné v zásadě řešit dvěma odlišnými způsoby: buď 1) subsidiárně (použijeme OZ), nebo 2) autonomně (bez zohlednění OZ).

Ad 1) Podle „subsidiárního“ řešení by práva vzniklá za účinnosti OZ 1964 (do 31. 12. 2013) nepřecházela na dědice, za účinnosti současného OZ (od 1. 1. 2014) by přecházela pouze v případech, že byla uznána nebo uplatněna u orgánu veřejné moci (srov. § 1475 odst. 2 a § 2009 odst. 2 OZ)⁸.

Ad 2) Uvedená práva (resp. nároky podle dřívější terminologie) smrtí zaměstnanec nezanikají, ale stávají se v plné výši předmětem dědického řízení (např. NS 21 Cdo 936/2010), což je odůvodňováno účelem a specifiky pracovněprávní úpravy (zvýšenou ochranou zaměstnance) (blíže Drápal 2015, 1327; Pichrt 2009, 56–58).

Toto řešení bylo převzato také do aktuálního návrhu novely ZSP (viz pozn. 9), ovšem (zjevně nedopatřením) se má týkat pouze náhrad poskytovaných po úmrtí příslušníka (§ 106), § 212 odst. 1 ZSP má zůstat zachován.

⁵ § 1475 odst. 2: „Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.“ § 2009 odst. 2: „Smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu.“

⁶ Právní věta: „Zemřel-li v době od 1. 1. 2014 poškozený, jenž utrpěl újmu na zdraví před tímto datem, stávají se součástí pozůstalosti (§ 1475 odst. 2 a § 3069 o. z.) nároky na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění, které poškozený za svého života uplatnil u soudu.“

⁷ Právní věta: „Nárok na náhradu za duševní útrapy spojené s usmrcením osoby blízké (§ 2959 o. z.), který byl za života oprávněné osoby uplatněn u soudu, tvoří po její smrti součást pozůstalosti a přechází na dědice bez ohledu na to, zda jim samotným jako osobám blízkým usmrcenému vznikl nárok na jednorázovou náhradu a zda jej uplatnili.“

⁸ § 1475 odst. 2: „Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.“ § 2009 odst. 2: „Smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu.“

U osob poskytujícím pomoc ozbrojeným silám ve funkčním smyslu (§ 43 odst. 2 OzbZ totiž v pozn. pod čarou výslovně odkazuje pouze na § 116–125 VojZ) a většině bezpečnostních sborů (Policie ČR, GIBS a Celní správě a BIS) se bude postupovat podle OZ, u ostatních bezpečnostních sborů (Hasičského záchranného sboru ČR, Vězeňské služby ČR) podle zákoníku práce. V tomto ohledu je pomáhající osoba zvýhodněna ve srovnání s vojáky či příslušníky bezpečnostních sborů, jejichž nároky na náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění smrtí zanikají (blíže: Horák a Skoruša 2020, 205–223).

7 SPORNÉ OTÁZKY U ODŠKODŇOVÁNÍ POZŮSTALÝCH

V rámci problematiky odškodňování pozůstalých se můžeme setkat se dvěma interpretačními problémy, významnými z hlediska teorie (provázanost veřejného a soukromého práva, zohlednění evropského antidiskriminačního práva včetně judikatury) i praxe (finančně i ideově). Půjde o výklad pojmu „domácnost“ a „manžel“, zejména o řešení otázky, zda odškodnění pozůstalým podle služebních zákonů náleží také registrovanému partnerovi (blíže Horák 2016, 713–717).

Pojem „domácnost“ vymezuje v návaznosti na OZ 1964 pouze ZSP (§ 201 odst. 3); v ZP, VojZ a kupodivu ani v současném OZ není definován s odůvodněním (u § 80 o bydlišti), že „se i za nynějšího stavu chápe ve dvou významech (jako pospolitost spolužijících osob i jako zařízení obydlí)“ a v jakém významu jsou v ustanovení použity „vyplývá z jejich formulace nebo z kontextu“; v důvodové zprávě je také uvedeno, že se nevylučuje „možnost člověka mít bydliště na více místech“ (Eliáš et al. 2012, 101). Oba významy spolu ovšem úzce souvisí – stále inspirativní může být postřeh M. Zuklínové, že „vždy jde o jednotu prvků osobních a věcných“ (Zuklínová 2014, 28, pozn. 5). Stále však můžeme vycházet z (již neplatné) úpravy v § 115 OZ 1964 („domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby“) a související judikatury, měli bychom si však být současně vědomi jejího zastarávání v důsledku společenského vývoje.

Domácnost, resp. společná domácnost bývají charakterizovány jako „spotřební společenství trvalé povahy“; trvalost je dána v případě objektivně zjistitelných okolností, které „svědčí o úmyslu vést takové společenství trvale, nikoliv jen na přechodnou dobu“ (srov. rozsudek KS sp. zn. 17 Co 189/1978); trvalost soužití nezaniká, pokud se některá z osob ze společné domácnosti po přechodnou dobu nachází na jiném místě (např. z důvodu pracovní cesty či studia). Může existovat více společných domácností v jednom obydlí, je také možné mít společnou domácnost ve více obydlích (např. se přes zimu obývá byt a přes léto chata, ale je také možné, že každý z členů domácnosti bydlí v jiném obydlí) (srov. rozsudek NS ČR sp. zn. 21 Cdo 292/2013). Soudní praxe dospěla také k závěru, že nikdo nemůže být současně členem dvou nebo více společných domácností (srov. rozsudek NS SSR sp. zn. 2 Cz 94/78, 1978; rozsudek NS sp. zn. 21 Cdo 678/2011; rozsudek NS sp. zn. 21 Cdo 2026/2011, 2013), což však považujeme za již překonané (srov. Horák a Talanda 2023, 8–14).

Pokud jde o výklad pojmu manžel a o právní postavení partnerů, je situace ještě složitější. Ve služebním právu je sice výslovně zakotven zákaz diskriminace (§ 2 VojZ, § 16 odst. 4 a § 77 ZSP), VojZ ani ZSP však neřeší problematiku registrovaného partnerství,

jehož uzákonění (zák. č. 115/2006 Sb.) bylo záhy zohledněno v ZP (zák. č. 362/2007 Sb.) i jiných právních předpisech.⁹ Naopak v novém OZ platí (vyjma rodinného práva) ustanovení o manželství a o právech a povinnostech manželů obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů (§ 3020).

V rezortu je u odškodňování pozůstalých zastáván doslovný výklad pojmu „manžel“ odpovídající původním záměrům předkladatelů a nedá se předpokládat, že by současné vedení rezortu iniciovalo legislativní změnu vedoucí ke zrovnoprávnění manželů a registrovaných partnerů, když k tomu nedošlo při poslední novelizaci VojZ.¹⁰ Při aplikaci však nelze pustit ze zřetele také evropský a lidskoprávní rozměr problematiky. Z unijního práva půjde zejména o směrnici Rady 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání (z judikatury srov. zvl. C-267/06 Tadao Maruko proti Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen, dále C-147/08 Jürgen Römer proti Freie und Hansestadt Hamburg, a Spojené věci C-124/11, C-125/11 a C-143/11 Bundesrepublik Deutschland proti Karen Dittrich a Robert Klinke a Jörg-Detlef Müller proti Bundesrepublik Deutschland). Předně je však nutné zvážit, zda a jaká plnění podle služebních zákonů spadají do oblasti a rozsahu působnosti směrnice, a jaké je postavení manželství a registrovaného partnerství v rámci vnitrostátní úpravy (srov. rozsudek Soudního dvora ze dne 1. 4. 2008, Tadao Maruko proti Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen. 12. 8. 2024. <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=cs&num=C-267/06>).

Domníváme se, že z judikatury Soudního dvora EU vyplývá, že náhrady pozůstalým při úmrtí vojáka či příslušníka 1) nespadá pod výluky podle čl. 3 odst. 3 směrnice¹¹, a 2) mohou být považovány za případ „odměňování“ ve smyslu čl. 3 odst. 1 písm. c) směrnice, resp. mohou být kvalifikovány jako „odměna“ ve smyslu čl. 141 Smlouvy ES. Dále je zřejmé, že vnitrostátní (pracovněprávní) úprava staví registrované partnerství do situace srovnatelné se situací manželů (srov. ZP, část 11, zvl. § 271g a násl.).

Z hlediska teleologického (zajištění nejbližších pozůstalých), ústavně konformního (čl. 1 a čl. 3 odst. 1 LZPS) i euro-konformního výkladu by podle našeho názoru měla ustanovení o manželství platit obdobně i pro registrované partnerství, resp. by se měl u pojmu „manžel“ uplatnit rozšiřující výklad (teleologická extenze).

⁹ Zohlednění registrovaných partnerů v ZSP však je jednou z navrhovaných změn novely, jejíž zpracování bylo aktuálně dokončeno a čeká na své projednání ve vládě (srov. <https://odok.cz/portal/veklep/material/KORND3ABPWE2/KORND85AF5SP>).

¹⁰ Alespoň u náhrady nákladů na výživu pozůstalých, kde má VojZ ve srovnání se ZSP širší formulaci (náhrada náleží podle § 123 VojZ „pozůstalým, kterým zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat“, podle § 108 ZSP „členům rodiny, kterým byl příslušník povinen poskytovat výživu“, přičemž podle § 201 odst. 2 ZSP se za člena rodiny „považuje manžel nebo manželka příslušníka, jeho děti, osvojení, děti svěřené do pěstounské péče nebo do výchovy na základě rozhodnutí příslušného orgánu, rodiče, osvojitelé nebo další osoby, které žijí s příslušníkem v domácnosti“), by se ustanovení vztahovalo také na družku/druha a registrovaného partnera. Obdobně tomu je také u jednorázového mimořádného odškodnění pozůstalých, které podle § 125 VojZ náleží kromě manžela a dítěte s nárokem na sirotčí důchod také „osobám, které byly odkázány na vojáka výživou“.

¹¹ Čl. 3 (3) „Tato směrnice se nevztahuje na platby jakéhokoli druhu poskytované státními systémy nebo podobnými, včetně systémů státního sociálního zabezpečení a sociální ochrany.“ Pod uvedenou výlukou by zřejmě patřilo úmrtí, které má charakter dávky sociálního zabezpečení.

Nový rozměr sledované otázky přinesly nedávno schválené novely občanského zákoníku a dalších předpisů, kterými se (s účinností od 1. 1. 2025) zavádí partnerství stejnopohlavních párů jako obdoba manželství (z. č. 123/2024 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony; Sněmovní tisk 241. Novela z. – občanský zákoník. 12. 8. 2024. <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=9&t=241>). Bohužel k tomu byl zvolený problematický způsob – zatímco byla zvažována také změna registrovaného partnerství na partnerství s rozšířením práv stejnopohlavních párů jako obdoba manželství (Sněmovní tisk 483. Novela z. o registrovaném partnerství. 12. 8. 2024. <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=9&t=483>), aktuálně sice bylo zakotveno partnerství, ale současně se zachovalo registrované partnerství (to již pouze nebude možné nově uzavřít). Tím se nám však dosavadní registrovaní partneři posunuli do druhořadého až třetířadého postavení, přičemž dovodit pro ně od 1. 1. 2025 v rámci služebních zákonů obdobná práva, jako mají v zákoníku práce, už pravděpodobně nebude možné. Řešení pro registrované partnery tak představuje uzavření partnerství podle občanského zákoníku, čímž jejich dosavadní registrované partnerství zanikne (viz čl. XI z. č. 123/2024 Sb.).

V případě nově zakotveného „partnerství“ už snad podobný výkladový problém (jako byl výše řešený vztah registrovaného partnerství a služebních zákonů) nevznikne, protože v § 655 odst. 2 věty druhé OZ se výslovně uvádí: „*Nestanoví-li zákon nebo jiný právní předpis jinak, vztahují se na partnerství a práva a povinnosti partnerů ustanovení o manželství, právech a povinnostech manželů, vdovách a vdovcích obdobně.*“

8 SROVNÁNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY NÁHRADY NEMAJETKOVÉ ÚJMY

Druhy náhrad jsou v pracovních i služebních poměrech obdobné (náhrada ztráty na výděлку, bolesti, ztížení společenského uplatnění, účelně vynaložených nákladů spojených s léčením, věcné škody), příslušníkovi bezpečnostních sborů a vojákovi ještě náleží jednorázové (mimořádné) odškodnění, pozůstalým vojáka navíc jednorázové mimořádné odškodnění.

V občanském právu neexistuje k odškodňování újmy na zdraví prováděcí předpis, stanovení náhrady by mělo být individuální s podpůrným využitím Metodiky Nejvyššího soudu. V pracovním a služebním právu se postupuje podle obdobných prováděcích předpisů: u zaměstnance podle nařízení vlády č. 276/2015 Sb., u vojáka podle vyhlášky č. 346/2015 Sb., u příslušníka bezpečnostních sborů podle vyhlášky č. 277/2015 Sb., přičemž letošními novelami služebních předpisů došlo k sjednocení sazeb bodového ohodnocení (hodnota bodu činí 1 % průměrné mzdy v národním hospodářství za první tři čtvrtletí předchozího kalendářního roku, což je pro rok 2023 393,06 Kč). Zaměstnanec se však může soudně domáhat přiměřeného zvýšení odškodnění (§ 271s ZP).

K pozůstalým by se měl od 1. 1. 2025 řadit napříč právním řádem také partner; registrovaný partner však je s manželem zrovnoprávněn pouze v soukromém právu, VojZ ani ZSP mu obdobné postavení dosud nepřiznávají.

ZÁVĚR

V případě odpovědnosti za škodu (újmu) tradičně bývala ochrana pracovníků ve veřejné sféře vyšší než ve sféře soukromé. Úprava náhrady újmy na zdraví v soukromoprávních i služebněprávních vztazích byla před účinností občanského zákoníku (do konce roku 2013) obdobná, po modernizaci soukromého práva však míra ochrany osob ve služebních poměrech a jejich blízkých za soukromou sférou zaostávala, což se snažily napravit novelizace služebních předpisů přijaté v minulém roce. Podařilo se to však jen částečně. Problematická zůstala zejména ochrana pozůstalých, konkrétně postavení registrovaných partnerů a otázka děditelnosti náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění.

Právo na náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění podle starší doktríny i právní úpravy zanikalo smrtí pracovníka (nepřecházelo na jeho dědice), což přetrvává ve služebních poměrech dodnes; v současném soukromém právu však již automaticky nezaniká (v občanském právu přechází na dědice v případě, že bylo uznáno nebo alespoň uplatněno u soudu; v pracovním právu přechází bez dalšího).

Ještě významnější by z hlediska symboliky a ochrany lidských práv bylo překonání prezírávého přístupu služebních zákonů k registrovaným partnerům. Impulzem by k tomu v zákoně o vojácích z povolání mohly být nedávno schválené novely občanského zákoníku a dalších předpisů, směřující ke zrovnoprávnění manželství a partnerství (stejnopohlavních párů); v případě zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů je odpovídající novela již v legislativním procesu.

Považujeme za vhodné, aby se služební zákony ještě více přiblížily pracovní právní úpravě, jak v možnosti přiměřeného zvýšení odškodnění soudem, tak v otázce ochrany pozůstalých.

Tabulka 1. Přehled náhrad újmy na zdraví

Právní předpis	Náhrada za bolest a za ztížení společenského uplatnění	Jednorázové (mimořádné) odškodnění postiženému		Jednorázové odškodnění pozůstalých	
z. č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, resp. vyhláška MO č. 346/2015 Sb.	podle sazeb bodového ohodnocení, hodnota bodu činí 1 % průměrné mzdy v národním hospodářství za první tři čtvrtletí předchozího kalendářního roku (pro rok 2024 424,27 Kč)	invalidita 1. a 2. stupně	6x až 120x prům. mzda	manželovi a dítěti s nárokem na sirotčí důchod	30x průměrná mzda (pro rok 2024 1.272.810 Kč)
		invalidita 3. stupně	24x až 240x prům. mzda	rodiči ve společné domácnosti	úhrnně 30x průměrná mzda (viz výše)
základní výše 230.000 Kč plus valorizace rodiči spolužijícímu v domácnosti		pozůstalému manželovi a nezaopatřenému dítěti	každému 400.000 Kč plus valorizace		
z. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, resp. vyhláška MV č. 277/2015 Sb.	každému 240.000 Kč plus valorizace				
z. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, resp. nař. vl. č. 276/2015 Sb.	neposkytuje se			manželovi, partnerovi, dítěti, rodiči a osobě blízké, každému minimálně 20x prům. mzdy v nár. hosp. (pro rok 2024 848.600 Kč)	
z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, resp. Metodika Nejvyššího soudu	bolestné: 1 % prům. hrub. měs. nom. mzdy v nár. hosp. za před. kal. rok/ bod (pro rok 2024 433,41 Kč)			odškodnění při usmrcení osoby blízké: základem 20x prům. hrub. měs. nom. mzdy v nár. hosp. za před. kal. rok (podle rozsudku NS sp. zn. 25 Cdo 894/2018)	
	ZSU: až 400násobek prům. hrub. měs. nom. mzdy v nár. hosp. za před. kal. rok (pro rok 2024 17.336.400 Kč)				

SEZNAM ZDROJŮ

Bezouška, Petr. 2014. In *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Praha: C. H. Beck, 1703–1723.

Bělina, Miroslav et al. 2022. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck.

Doležal, Tomáš. 2016. „Několik poznámek k problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice.“ *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* 6 (1). s. 74–83.

Doležal, Tomáš a Filip Melzer. 2018. In *Občanský zákoník. Sv. IX. § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Praha: Leges, 988–1034.

Eliáš, Karel et al. 2012. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit.

Fiala, Roman a Kamila Beerová. 2015. In *Občanský zákoník IV. Dědické právo § 1475–1720. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 5–6.

Horák, Ondřej. 2016. „Přechod práv jinak než děděním z pracovního a služebních poměrů.“ *Právní rozhledy* 24 (20). s. 713–717.

Horák, Ondřej a Adam Talanda. 2023. „Spolužijící osoba – od výtobytku socialismu k realitě dneška?“ *Ad Notam* 29 (1). s. 8–14.

Horák, Ondřej a Leopold Skoruša. 2020. „Odpovědnost za újmu osobě poskytující pomoc veřejné moci (s důrazem na ozbrojené síly).“ *Časopis pro právní a státní vědu* 28 (2). s. 205–223. doi: 10.5817/CPVP2020-2-3.

Chrobák, Jiří et al. 2019. *Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů*. Praha: Wolters Kluwer.

Melzer, Filip et al. 2018. *Občanský zákoník. Velký komentář. Sv. IX. § 2894–3081. Závazky z deliktů a z jiných právních důvodů*. Praha: Leges.

Pavelek, Ondřej. 2020. *Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení*. Praha: C. H. Beck.

Pavelek, Ondřej. 2017. „Přechod nároku na bolestné a náhrady za ztížení společenského uplatnění: aktuální otázky.“ *Ad Notam* 23 (4). s. 6–9.

Pichrt, Jan. 2009. „Zanikají smrtí zaměstnance pohledávky na náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění?“ *Bulletin advokacie* 23 (7–8). s. 56–58.

Pichrt, Jan, Martin Kopecký a Jakub Morávek (eds.). 2016. *Služební vztahy a výkon závislé práce*. Praha: Wolters Kluwer.

Skoruša, Leopold, Ondřej Horák, Radim Vičar, and Tomáš Zbořil. 2019. “Damages for Personal Injuries – in Labour and Civil Service Law.” *DANUBE: Law and Economics Review* 17 (3): 285–298. doi: 10.2478/danb-2019-0015

Skoruša, Leopold, Ondřej Horák, Radim Vičar a Tomáš Zbořil. 2022. „Ozbrojené síly v institucionálním a funkčním pojetí. K vymezení a výkladu pojmu ozbrojených sil a jeho praktickým důsledkům.“ *Vojenské rozhledy* 31 (2). s. 3–22. doi: 10.3849/2336-2995.31.2022.04.003-022.

Skoruša, Leopold, Ondřej Horák, Radim Vičar a Tomáš Zbořil. 2017. „Zákon o vojácích z povolání v systému českého práva – k problematice výkladu některých pojmů.“ *Vojenské rozhledy* 26 (2). s. 33–43. doi: 10.3849/2336-2995.26.2017.02.033-043.

Řehořová, Lucie. „Náhrada nemajetkové újmy napříč služebními vztahy.“ 2016. In Pichrt, Jan, Martin Kopecký a Jakub Morávek (eds.). *Služební vztahy a výkon závislé práce*. Praha: Wolters Kluwer, 145–157.

Novotný, Zdeněk. In Pichrt, Jan et al. 2017. *Zákoník práce. Zákon o kolektivním vyjednávání*. Praha: Wolters Kluwer.

Součková, Marie et al. 2004. *Zákoník práce. Komentář*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck.

Tomek, Petr. 2019. *Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. S komentářem k 1. 1. 2019*. 3. aktualiz. vyd. Olomouc: ANAG.

Veřejný ochránce práv. 2021. *Zpráva o šetření ve věci Metodiky k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 občanského zákoníku*. 12. 8. 2024. <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/6709-2019-VOP-DK-18-1.pdf>.

Vičar, Radim, Ondřej Horák a Leopold Skoruša. 2018. „Právní aspekty služebního poměru vojáků z povolání – vznik a zánik.“ In *Národní a mezinárodní bezpečnost 2018: Zborník príspevkov z 9. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2018, 514–523.

Zuklínová, Michaela. 2014. „Několik slov okolo okrajového pojmu aneb de explicatione serviens.“ *Právní rozhledy* 22 (1). s. 27–29.

Článek vznikl v rámci řešení projektu institucionální podpory na rozvoj výzkumné organizace Ministerstva obrany na Fakultě vojenského leadershipu Univerzity obrany, LANDOPS (DZRO FVL) pod názvem „Vedení pozemních operací“.

Autoři: **Doc. JUDr. Mgr. Ondřej Horák, Ph.D.,** narozen 1978. Působí na Fakultě vojenského leadershipu Univerzity obrany a na Právnické fakultě Univerzity Palackého. Je absolventem Masarykovy univerzity, fakulty právnické (Mgr. 2002, JUDr. 2006, Ph.D. 2007) a filozofické (2003 a 2004). Zaměřuje se na soukromé právo a na dějiny právní vědy.

Mgr. Ing. Leopold Skoruša, Ph.D., (plk. v.v.), narozen 1959. Působí na Fakultě vojenského leadershipu Univerzity obrany. Absolvent Vysoké vojenské školy pozemního vojska (Ing. 1982) a Právnické fakulty Masarykovy univerzity (Mgr. 2009). V roce 2012 úspěšně dokončil doktorské studium na

Univerzitě obrany v oboru Ochrana obyvatelstva. Specializuje se na aplikaci práva služebního poměru, mezinárodního a evropského práva v oblasti bezpečnosti a obrany státu.

Mgr. Radim Vičar, Ph.D., narozen 1980. Působí na Fakultě vojenského leadershipu Univerzity obrany. Je absolventem Právnické fakulty Masarykovy univerzity (Mgr. 2003, Ph.D. 2013). Zaměřuje se na správní právo, zejména na bezpečnostní a obranné otázky.

Mgr. Tomáš Zbořil (plk. v.z.), narozen 1969. Působí na Fakultě vojenského leadershipu Univerzity obrany. VSOŠ Žilina 1988, Právnická fakulta MU 1995. Působil jako právník VA v Brně (1995–2004), akademický pracovník Univerzity obrany (2004–2009 a 2011 doposud) a zástupce náčelníka právní služby AČR (2009–2011). Zahraniční mise v Afghánistánu a Iráku (polní nemocnice 2002 a 2003). Zabývá se zejména problematikou pracovního práva a práva služebního poměru.